

Dichters schilderen met woorden. Als een dichter zich dan ook nog eens laat inspireren door een schilderij, ontstaat iets heel bijzonder. Anton Korteweg belicht schilderijgedichten van Nederlandse en Vlaamse makelij.

Verhaal
van de dag

Waar Tijd en Altijd elkaar ontmoeten

Cees van Hoore
redactie@leidschdagblad.nl

Leiden * Kijken dichters beter naar kunst? Je zou het bijna zeggen wanneer je Anton Kortewegs nieuwe boek 'Het oog van de dichter' hebt gelezen. In dat boek belicht hij vijftientig gedichten bij meesterwerken van schilders als Vermeer, Rembrandt, Jan van Eyck en Bruegel en telkens weer duiken er nieuwe en verrassende elementen in op.

Korteweg opent zijn bespiegelingen over de door Nederlandse en Belgische dichters geschreven schilderijgedichten met Jan van Eycks 'Portret van Giovanni Arnolfini en zijn vrouw', het schilderij waarover Joost Zwagerman een vers heeft geschreven. Omdat Zwagerman zeker niet de beste dichter in dit boek is, doet Kortewegs opening met dit vers aan als een soort hommage aan de zo onverwacht gestorven literator. Of heeft het misschien te maken met Zwagermans enthousiaste beeldende kunst-beschouwingen bij DWDD? De twee geliefden op Van Eycks schilderij zijn bijna als heiligen neergezet en zien er niet bepaald

uit alsof ze straks eens lekker met elkaar gaan rolleballen. Joost Zwagerman zag in het kunstwerk 'het geluk van een gedeeld en gekoesterd zwijgen'. Het is, volgens Korteweg, 'een schrille tegenhanger van wat wij tegenwoordig als ideaalbeeld van de liefde beschouwen: geliefden dienen voortdurend met elkaar in gesprek te zijn en als het even kan moet iedereen daar nog van meegenieten ook. Wij vinden ten onrechte geliefden die lang en vaak zwijgen 'een beetje sneu'. Al in dit eerste stukje komt Kortewegs suggestieve manier van schrijven naar voren: je ziet meteen twee van die uitgebluste echtelieden in een restaurant boven het varkenshaasje met roomsaus zitten.

Prachtig is het schilderij 'Het meisje met de dode vogel' van de Zuid-Hollandse school, dat in het bezit is van het Museum voor Schone Kunsten in Brussel. Het is de Tachtiger P.C. Boutens die er een gedicht over maakte, een voor zijn doen zeer begrijpelijk en direct op het hart af koersend vers. Het meisje op het schilderij kijkt enigszins beteuterd. Ze merkt ineens dat het pootje van het vogeltje dat ze wil troosten stijf wordt en als het ware in haar hand bevriest. Bou-

Anton Korteweg.

tens waarschuwt het meisje tegen het leed dat nog op haar af zal komen. Maar in de laatste strofen neemt hij gas terug, om het kinderlijke in haar niet te doden. Hij schrijft: 'Doe maar als had je niets gehoord!/En leef naar eigen wijsheid./Daar is niets ergers dan kindermoord/Op den langen weg naar de grijsheid.'

Korteweg geeft bij elk gedicht in deze bundel achtergrondinformatie over de dichter en schilder. En hij schuwt daarbij de humor en het vileine niet. Zo ook bij Boutens. Uit diens biografie licht hij Bou-

tens uitspraak dat de in het najaar van 1914 voor het oorlogsgeweld gevluchte Antwerpenaren 'Belgisch schorriemorrie' zouden zijn. Korteweg: 'Het zijn geluiden die je een eeuw later weer hoort, maar dan betreft het Syrische vluchtelingen.' Verrassend in deze bundel is Anthonis Mor van Dashorst's 'Portret van Willem van Oranje' waarbij A. Roland Holst een mooi, maar van het ene enjambement naar het andere kronkelend, vers maakte, dat intensieve 'close reading' vereist. Het is een portret waarop de prins waakzaam en alert de wereld inkijkt, in een tijd dat hij de koning van Spanje nog eerde en nog geen idee had van de op handen zijnde troebelen. Willem Frederik Hermans vroeg zich – met een hint naar Roland Holsts bundel 'Een winter aan zee' - af of in dit gedicht de 'zeeslang' gesproken had. Het is niet het enige vers dat 'Jany' maakte over het koningshuis. Hij schreef ook een drieluik over Wilhelmina, volgens Churchill, zo memoreert Korteweg, 'the only man in the Dutch government'.

Toch wel het hoogtepunt in deze bundel is Kortewegs bespiegeling over Vermeers 'Gezicht op Delft', waarbij door Willem van Toorn een gedicht is gemaakt. Marcel Proust vond dit het mooiste schilderij ter wereld. Korteweg wijst op de magistrale dieptewerking van het schilderij en hij wijst op Ethel Portnoys verhaal over dit kunstwerk, dat volgens haar 'niet alleen een afbeelding is van de Tijd, maar ook van

Het meisje met de dode vogel.

'Gezicht op Delft' van Vermeer.

FOTO HIELCO KUIPERS

het Altijd. De plaats waar Tijd en Altijd elkaar ontmoeten.' Van Toorn pikt uit het schilderij een figuurtje, een vrouw met een boodschappenmand. Ze wordt door 'gehoede regenten' vast nagekeken als ze straks door de steegjes gaat. Van Toorn schrijft: 'Ze kijken je na. Joffer. Zeker/laat ik er één bij je slapen/vannacht, als ik je in leven/houd. Driehonderd jaar hiervandaan.' Dat is prachtig gevonden. De dichter Albert Verwey gaf er een andere draai aan. In de laatste regels van zijn vers noteerde hij over het afgebeelde stadje Delft: 'Hoe overtreft haar glans/haar spiegelschijn in 't water! -/Straalt zo de Godsstad later/tot schijn mijn stad van thans?'

Interessant is hier hoe de twee dichters tegen dit schilderij aankijken. Van Toorn haalt er één klein figuurtje uit en laat dat driehonderd jaar door leven. Verwey richt zich op het geheel, heeft het over het transcendente, over het eeuwige leven dat ons misschien wacht en lijkt er zo, met terugwerkende kracht van driehonderd jaar, voor te zorgen dat Van Toorns wens uit kan komen.

De bespiegelingen over deze schilderijen en gedichten verschenen eerder in het Vlaamse tijdschrift *Ons Erfdeel*. Maar voor dit boek zijn die stukken soms herzien en aangevuld. Een extra heerlijk toetje bevindt zich tegen het einde van het boek. Daarin behandelt Korteweg enkele gedichten over beelden en schilderijen die mondiaal gezien nogal in trek zijn ge-

weest bij dichters, zoals bijvoorbeeld Pieter Bruegels 'De val van Icarus'. Icarus is een figuur uit de Griekse mythologie. Samen met zijn vader Daedalus probeert hij uit zijn gevangenschap op Kreta te ontsnappen. Daedalus bouwt een raamwerk met veren waarmee hij en zijn zoon weg kunnen vliegen. Hij waarschuwt Icarus dat hij niet te hoog en te dicht bij de zon moet komen omdat anders de was waarmee de vleugels op het raamwerk zijn vastgezet zal smelten. Icarus wordt echter te roekeloos en doet het toch. Hij stort neer in zee. Niemand op Bruegels schilderij, waarop we twee beentjes in het water zien verdwijnen, let op de

val van Icarus. Kijkt iedereen weg of heeft men niets in de gaten, ondanks de plons? Een van de mooiste gedichten over dit kunstwerk is geschreven door W.H. Auden. De boer op het schilderij ploegt rustig voort en - zo schrijft Auden - het 'kostbare, kwetsbare schip, dat toch wel iets/merkwaardigs zal hebben gezien: een jongen/die viel uit de hemel,/ moest ergens op tijd zijn en zeilt rustig voort.' En dat nu deed mij, net als de meesten onder ons een notoire wegkijker, denken aan Syrische vluchtelingen.

Anton Korteweg, 'Het oog van de dichter', 264 pagina's. Uitgeverij Ons Erfdeel Zw, 2017. Prijs 35 euro.

'De val van Icarus' van Pieter Bruegel.

Tinga

Leidenaar Merijn Tinga is bioloog, kunstenaar en avonturier. Tel dat bij elkaar op en je hebt zijn alter ego, de Plastic Soup Surfer. Op deze plek schrijft Tinga elke week over wat hem bezighoudt.

Janken

Ik las in de Volkskrant een interview met Pieter Heerema. Hoe hij begint te huilen. 'Spontaan, telkens wanneer hij wil vertellen hoe zwaar de solozeilrace Vendée Globe rond de wereld was. De harde topman van het gelijknamige offshoreconcern - met ook een groot kantoor in Leiden - ontdekte op zee zijn zwakke plek.'

Op een bescheiden manier ken ik dat soort huilen. Een paar jaar geleden deed ik een recordpoging op een zelfgemaakt surfboard van plastic afval. Een gevaarte van vijftien kilo en wel vijf keer zwaarder dan een gewoon surfboard. En op die plank kitesurfte ik in drie dagen de hele Nederlandse kust af in harde wind en enorme zeeën. Vanuit Knokke in België richting Duitsland. Ik haalde Ameland. Daar moest ik afstappen met koorts, kapotte handen en een overbelaste enkel. Ik was ver over mijn grenzen gegaan. Toen ik mijn vrouw belde om te vertellen dat ik moest opgeven, kon ik mijn tranen niet bedwingen. Verder huil ik alleen bij Disney-animaties. Van grote ogen en sentimentele muziek begin ik als vanzelf te snikken. Afgelopen woensdag ging ik met mijn kinderen naar de bioscoop voor 'Sing', een zoete kinderfilm over een talentenjacht waarin zingende varkens, olifanten, gorilla's en een koala de hoofdrol spelen. Dat is dus janken voor mij. Mijn kinderen huilen zelden om een film.

En wat moet je er van vinden als je in de bioscoop je hoofd op het kleine schouderje van je dochter legt en zij haar arm om je heen slaat en fluistert „Pappa, niet huilen. Dit is juist goed voor het varken. Ze heeft nu geleerd te dansen.” Op het grote scherm kijken we naar een roze big die de samba danst tussen de schappen van een lege supermarkt. Ernstig.

Thuis vroeg ik aan mijn vrouw waarom ik zo makkelijk jank. Haar antwoord 'Maak niet uit schatje, je bent gewoon een beetje sentimenteel. Al begrijp ik werkelijk niet dat je erin trapt, in die Disney-kitch.'

Al die films zijn namelijk op dezelfde manier opgebouwd. De hoofdpersoon wordt uit zijn normale leven opgeschrikt, komt in een nieuwe wereld terecht waarin hij voor een enorme uitdaging wordt gesteld. Op zijn pad moet de olifant, koala of big zware tegenslagen overwinnen. Verlies of dood is gegerandeerd janken. Ik leef mee met olifant, koala of big die besluit op te geven, maar... door een toevallige wending... wordt de olifant, koala of big toch genoodzaakt een ultieme poging te wagen en... slaagt! Weer huilen. Zo gaat het altijd.

Het echte leven is geen Disney-script. In het echte leven wordt er bijna niet gehuild. Niet in het openbaar en al helemaal niet door mannen. Dat terwijl er in het echte leven zoveel is om sentimenteel over te worden. Een aangereden vogel die nog half leeft. Een verwaarloosde zwerver. De hongersnood in Somalië. Mijn kinderen schieten ervan in tranen. Ik al lang niet meer. Eigenlijk om te huilen zo jammer.

